

Jack, Joseph and Morton Mandel School
for Advanced Studies in the Humanities

האוניברסיטה העברית בירושלים
הפקולטה למדעי הרוח

Mandel Scholion
Interdisciplinary Research Center
in the Humanities and Jewish Studies

ABSTRACTS

MARATHON 2015

Lectures of the Finalists Competing
for the Mandel Postdoctoral Fellowships, 2015-2018

Dear friends,

Over the past thirteen years Mandel Scholion has achieved a record and a status that are both impressive and satisfying. Mandel Scholion has an enviable place on the world map of scholarship in the humanities and Jewish studies; it has made a real contribution to the fostering of interdisciplinary work both at the Hebrew University and elsewhere; and specifically for its postdoctoral Mandel Fellows, it has proven to be a highly successful station along the way, facilitating the kind of work that makes for the fulfillment of dreams of academic careers. At this annual event, that will culminate in the selection of the next Mandel Fellows, and that takes place on the eve of the move into the new Jack, Joseph and Morton Mandel School for Advanced Studies in the Humanities, we urge those who are chosen to give the best they can to this very promising Center, and to make the most of all the possibilities it offers.

Morton L. Mandel
Chairman
Jack, Joseph and Morton Mandel Foundation

About the Center

Mandel Scholion
Interdisciplinary Research Center
in the Humanities and Jewish Studies

The Scholion Center – now: Mandel Scholion Center – was founded in 2002, on the initiative of the former president of the Hebrew University, Prof. Menachem Magidor, and with the generous support of the Mandel Foundation. Its original aim was to encourage interdisciplinary research paths that will place Jewish studies at the heart of cultural discourse in Israel and abroad and also secure the Hebrew University's position as the leading institution in the field; with the beginning of its second decade its mandate was expanded to the full gamut of the humanities. Now looking forward to moving soon into the new Mandel Building, we aspire to create a new kind of academic community — one that is multi-aged, interdisciplinary, lively and vibrant, and which fosters productive and friendly discourse.

Academic Committee 2014/2015

Ex officio:

Prof. Menahem Ben-Sasson –
President of the Hebrew University
Prof. Asher Cohen – Rector of the
Hebrew University
Prof. Dror Wahrman – Dean of the
Faculty of Humanities
Prof. Israel Yuval – Academic head of
the Jack, Joseph and Morton Mandel
School for Advanced
Studies in the Humanities
Prof. Oded Irshai – Academic head of
Mandel Institute of Jewish Studies
Prof. Daniel R. Schwartz – Academic
head of Mandel Scholion

Members of Hebrew University's Faculty of Humanities:

Prof. Anna Belfer-Cohen
(archaeology)
Prof. Ilana Pardes (literature)
Prof. Carl Posy (philosophy)
Prof. Edwin Seroussi (musicology)
Prof. Yfaat Weiss (history and Jewish
history)

Members from other institutions:

Prof. Peter N. Miller – Bard College,
New York
Prof. Judith Olszowy-Schlanger –
École pratique des hautes études,
Sorbonne

Gil Sagi

Gil Sagi completed her B.Sc. in mathematics and philosophy, and MA and PhD. in philosophy, at the Hebrew University of Jerusalem. During her graduate studies she was a recurrent visitor of the research project "Foundations of Logical Consequence" at the University of St Andrews, and since 2013 she is a postdoctoral research fellow at the Munich Center for Mathematical Philosophy. Her work revolves around issues in the philosophy of logic and their connection to the philosophy of language and philosophy of mathematics. Her proposed research project for Mandel Scholion concerns the relation between formal logic and natural language, and in particular, the adequacy of mathematical theories such as model theory in explicating the philosophical notion of logical consequence.

Logic and Form

Logic holds an enticing promise: Some claims can be made on the basis of others in a completely secure manner purely on the basis of the forms of the claims involved. The logical tradition has customarily concerned itself with formal validity, and it offers the paradigmatic example:

All Greeks are human

All humans are mortal

Therefore, all Greeks are mortal

Some words in the argument, we are told, constitute its form — the so called logical terms, such as "all" and "are." These words are what we keep fixed when we check the validity of the argument. Much of the literature on logical validity is concerned with criteria for the logical terms — with the question of which terms should be fixed. However, little has been said about what it is to keep a term fixed. The question arises in stark form in the context of model theory, a mathematical discipline that is used to theorize about logical validity with precise means. While earlier logical theories use the method of substitution of the non-logical terms in order to determine validity, contemporary model theory leaves arguments as they are, and uses models to reinterpret them. I propose a philosophically motivated definition of what it is to fix a term in model theory, and discuss its philosophical outcomes. Finally, I connect my results to recent discussions of logical terms.

Gabriel Citron

Gabriel Citron studied philosophy at University College London and then at the University of Oxford. His doctoral thesis was on the nature and significance of "messiness" in religious beliefs and utterances. Since then — as a Junior Research Fellow at Oxford, and as a Postdoctoral Associate in Jewish Philosophy at Yale — he has been studying the radical theological stance of apophaticism: the claim that God transcends all concepts, including even that of "being." His research proposal for Mandel Scholion is to make a study of the variety of conceptions of God in Jewish philosophy; in particular, investigating how a small number of basic conceptual "ingredients" have been able to generate such a diverse range of understandings of the divine.

God and Religiosity beyond Metaphysics

Apophaticism is the radical claim that God transcends all concepts — even that of "being." Following this to its logical extreme, apophatics conclude that the only name that does not misrepresent God is "Nothing". Thus, David ben Avraham ha'Lavan, for example, wrote in the thirteenth century that God "is called 'Nothing' (blessed be He and blessed be His name)." My paper aims to make sense of this paradoxical position: how can apophatics claim to truly believe in God, while taking that God to be nothing at all?

I approach this problem by examining the phenomenon of people — both theists and atheists — sometimes spontaneously calling for help in moments of crisis, and spontaneously giving thanks in moments of relief. It seems that regardless of their metaphysics, some people have a tendency to turn outwards, even when there is nothing that they are turning towards. I suggest that this phenomenon grounds the apophatic form of religiosity. I then show that the word "God" might be used in a manner similar to the "it" in sentences such as "It is raining" — playing a purely syntactic role, rather than referring to a substantive entity. In this way apophatics can talk of God as the target of petition and as the agent who is thanked, without committing themselves to the existence of a metaphysical being.

Thus by looking at religiosity as *objectless intentionality*, and at "God" as a *dummy noun*, I will argue that there is room for a coherent apophaticism: a conception of God and religiosity beyond metaphysics.

Weak Prophecy and the Invention of the Biblical Sublime

Yosefa Raz

Yosefa Raz is a graduate of the English Literature Department at Hebrew University and the Amirim Honors Program. She went on to complete an MA in English Literature at UC Davis, and a PhD in Jewish Studies at UC Berkeley, where she focused on the prophetic texts and their reception in modernity. She is currently a post-doctoral fellow at the University of Toronto. Her research proposal for Mandel Scholion builds on her work on weakness and failure in biblical prophecy, extending it to discuss the figure of Rachel in the prophecy of Jeremiah and the construction of her tomb as a pilgrimage site.

The prophetic texts of the Hebrew Bible attempt to represent the divine message in tones of majestic authority as well as depicting history as a coherent and just narrative. However, upon examination, the prophetic texts are riddled with stammers, incoherencies, and moments of failure. Furthermore, the redaction of prophetic texts often reflects an anxiety, an imposition of a strong, redemptive vision on a difficult or despairing oracle. This secret struggle between strength and weakness is replicated at key moments in the reception of the Bible in modernity. My research focuses on the construction of prophetic power and its fissures in the interplay between the biblical text, biblical scholarship, and Romantic poetry.

In a series of groundbreaking lectures, Robert Lowth, an eighteenth-century English exegete, cleric, and politician, pioneered the study of the Bible as literature — discovering, and in many ways, inventing, the idea of biblical poetry. Lowth's interpretive project helped create the Romantic trope of the poet-as-prophet in the works of Blake, Whitman, Pushkin, Bialik and others. The Book of Isaiah assumes key significance for Lowth, as it is representative of the highest aesthetic achievement of the Hebrew Bible, a biblical sublime. Yet Lowth's imposition of the genius of authorship on the multi-layered text comes at the expense of repressing troubling theological questions as well as unruly English outbreaks of enthusiasm. In my lecture, I will discuss Lowth's reading of Isaiah's call narrative and the "Gordian knot" of the instructions to Isaiah, who is told to fatten the hearts of the nation and make it insensible to the message of repentance (Isa. 6:10).

Shem, Ham and the Aryan Race: The Table of Nations and the Genesis of Modern Ethnography

Ofri Ilany

Ofri Ilany studied history and philosophy at Tel Aviv University, where he completed his doctorate, titled "In Search of the Hebrew People: Bible Research in the German Enlightenment." The study examines the role of the Hebrew model in the formation of German national culture. Currently he is a postdoctoral fellow at Humboldt University, Berlin. His research proposal for Mandel Scholion addresses descriptions of the Canaanites from the seventeenth to the early twentieth century.

The dichotomy between Semites and Aryans was developed during the nineteenth century. European philologists, historians and orientalist described the Semites and the Aryans as two dynasties stemming from the East, who constitute the foundation of western civilization.

However, the concept of "Semite" had already appeared in ethnographic and linguistic texts in the 1780s. My presentation will examine the development of the term "Semite" and its use as an opposition to other groups. Until the mid-nineteenth century, this concept was closely linked to the biblical tradition, and especially to the table of nations in Genesis 10. Well into the nineteenth century, the Bible was still considered the primary source documenting human genealogy.

Within this historical framework, a third group played an important role: the Hamites, who included the Egyptians, Canaanites, and African peoples. By the turn of the eighteenth century, scholars described the confrontation between the Semites and Hamites as a fatal clash marking the beginning of civilization. This imagined confrontation was laden with numerous meanings, associated with emerging conceptions regarding religion, culture and national character. Only gradually were the Hamites excluded from the historical narrative and replaced by the Aryans. Simultaneously, the portrayal of the Semites was also transformed. While early modern treatises describe the Semites as the bearers of true faith in a pagan world, by the mid-nineteenth century they became an epitome of backwardness and fanaticism.

Piety and Polemic in the Writing and Publication of Mesilat Yesharim

David Sclar

David Sclar earned an MA in Modern Jewish History at Yeshiva University and a PhD in History at the City University of New York. His dissertation, "'Like Iron to a Magnet': Moses Hayim Luzzatto's Quest for Providence", is a social and religious biography of one of the most diverse and controversial early modern rabbinic figures. Currently a postdoctoral fellow at the University of Toronto, his research on Luzzatto concerns: pietism and religious expression; the amorphous line between global Jewish peoplehood and individual communities; image appropriation of historical figures in the forming of modern identities; and the history of the Hebrew book. At Mandel Scholion, Sclar hopes to focus on Luzzatto's reception history by tracing his "heroism" among divergent Jewish groups in the nineteenth century, and analyzing how his legacy was divorced from his life.

Moses Hayim Luzzatto (1707-1746; Padua, Amsterdam, Akko) produced celebrated literary works of mysticism, ethics, Talmud, rhetoric, grammar, poetry, and drama. His writings have been printed more often and disseminated more widely than those of almost any other early modern Jewish figure, and scholars have variously described him as an influence on the Haskalah, Hasidism, and the Musar movement. Yet, during Luzzatto's life, large segments of the rabbinate feared that his intention to spur the redemption as head of a kabbalistic confraternity reflected Sabbatianism. Rabbis throughout Europe sought to suppress his activities by issuing bans against him and destroying his mystical writings.

Although scholars of several disciplines have dealt extensively with Luzzatto and his oeuvre, no work has sought to explain how this formerly marginalized and condemned rabbi became the subject of adoration and reverence. This lecture explores the writing and publication of the work by which Luzzatto is best known, the moralistic treatise *Mesilat Yesharim*. Printed in the wake of the controversy that compelled his emigration from Padua to Amsterdam, the text served as a pietistic, semi-autobiographical manifesto polemicizing against the rabbinic establishment. Utilizing his original manuscript (Moscow, MS Guenzberg 1206), which differs significantly from the printed edition, I will situate the discussion within an eighteenth-century context that involved Italian *hasidut*, Amsterdam's Jewish community and print culture, and rabbinic contention over curriculum and religious expression.

Judith Weiss

Judith Weiss studied Jewish Thought and Musicology at the Hebrew University and graduated as a Kreitman doctoral fellow in Ben-Gurion University in 2013. Her published studies deal with medieval Jewish Kabbalah as well as with Christian interest in Kabbalah during the Renaissance. Her PhD dissertation was dedicated to the annotated Latin translation of the Zohar composed by Guillaume Postel. After a year in Paris studying Christian Latin manuscripts dealing with Kabbalah, Weiss is currently a Lady Davis fellow at the Hebrew University. In her proposed research for Mandel Scholion, she intends to expose and identify the actual kabbalistic traditions immersed in Kabbalistic Christian writings, estimate their scope, and describe their unique ways of adaptation.

Structure in the Chaos: A Reappraisal of Guillaume Postel's Thought

Among the Renaissance Christians interested in Jewish Kabbalah, the figure of the French orientalist and mystic, Guillaume Postel (1510-1581), stands out as a writer both highly prolific and original. Postel's monographs and commentaries on major rabbinic and kabbalistic treatises display a rich and broad writing style deriving from diverse conceptual systems of thought.

Many scholars have delved into Postel's fascinating biography, others diligently catalogued his corpus of writings, publishing parts of it, or presented unknown historical documents that shed light on Postel's intellectual connections. However, only relatively few studies have tried to come to terms with the contents of Postel's thought. Among the main reasons for this is Postel's unique style, which is associative in nature and obscure to the extent that his writings often appear as an incoherent medley of ideas, drawing upon too many disparate systems of thought.

In my lecture, I will present a proposal for the description, analysis, and understanding of Postel's system of thought. The proposal will indicate a way to assemble the various heterogeneous descriptions found in Postel's writings into a relatively coherent conceptual structure. In addition, it will offer a key that will enable readers to decipher Postel's inconsistent use of terminology and to find their way through Postel's tangled writing.

"Das es dasselb puch sey": Taking a Jewry-Oath in 15th-Century Nuremberg

Ilona Steimann

Ilona Steimann studied the History of Art (with a focus on Hebrew manuscripts) and Comparative Religion at the Hebrew University. Her 2014 dissertation, "'Habent sua fata libelli': Hebrew Books from the Collection of Hartmann Schedel," followed the fate of the Hebrew manuscripts in Schedel's library from their production in medieval Ashkenazi communities to their absorption in Schedel's collection and transformation in his hands into Christian objects. Currently at the University of Munich, her research proposal for Mandel Scholion focuses upon the production of Hebrew manuscripts by Christian Hebraists in the late fifteenth- and early sixteenth-century German milieu. This phenomenon presents one of the earliest attempts of Christians to produce their own Hebrew manuscripts before Hebraist-printed editions of Hebrew texts appeared on the European book market.

"Then the Jew swears this oath and says: this is the very same book" — with these words the printed edition of the Nuremberg law reform (1484) referred to the ceremony of taking a Jewry-oath in Christian courts. At this ceremony, a book that contained the Ten Commandments, the genuineness of which had to be confirmed by the swearing Jew, played one of the key roles. Generally referred to in earlier sources as "Torah" or sometimes "Talmud," the nature of the actual book upon which Jewry-oaths were taken was, however, never elucidated. On the basis of the only extant example of such a book, a recently-discovered Hebrew Pentateuch which survived together with a fifteenth-century Nuremberg Jewry-oath stuck to one of its leaves, my presentation will address the character of this manuscript and the binding qualities of the oath taken upon it, as perceived by Jews and by Christians. By close examination of both the text of the oath and non-verbal signs within this Pentateuch, I will attempt to reconstruct the ceremony, its participants, the space, and the meaning of the Pentateuch in this context. As I will demonstrate, the components of the ceremony and the oath together with its other variants formulated at the reform's different stages are highly instructive for the relationship between the city and its Jewish residents on the eve of the expulsion of 1499.

Michael Shenkar

Michael Shenkar studied archaeology at the Hebrew University of Jerusalem. His dissertation, "Anthropomorphic Iconography of Deities in the pre-Islamic Iranian World," was approved in 2013. Last year he was a research and teaching associate in the history and cultures of pre-Islamic Central Asia at the Collège de France in Paris, and currently he is an Alexander von Humboldt Research Fellow in the Eurasia Department of the German Archaeological Institute in Berlin. His research proposal for Mandel Scholion focuses on images and perceptions of kingship in pre-Islamic Iran and Central Asia.

The Epic of Farāmarz in the Panjikent Paintings

The wall-paintings uncovered in the Sogdian city of Panjikent (modern Tajikistan), which for the most part date back to the first half of the eighth century CE, are the earliest certain illustrations of the Iranian epos. The most famous among these is undoubtedly the so-called "Rostam Room," which was decorated with scenes from the exploits of the greatest Iranian hero — Rostam, who is celebrated in the *Shāh-nāma*. Several other paintings from Panjikent have also been recognized as depicting scenes from heroic epic tales, but their exact subject and possible connections with the Iranian epos recorded in classical Persian literature have remained unknown.

In this paper I suggest that we should identify an illustration of the epic of Farāmarz, the son of Rostam, in one cycle of Sogdian paintings from Panjikent. The exploits of Farāmarz are known mainly from two poems composed in New Persian in the eleventh-twelfth centuries, known as the longer and the shorter *Farāmarznāmes*. If this suggestion is correct, it would mean that these poems, as well as other contemporary Persian epics which are usually neglected by scholars of pre-Islamic Iran as secondary and late, might contain genuine pre-Islamic material.

Monday
22.12.2014
Room 2001, Rabin Building

יום שני
ל בכסלו תשע"ה, 22 בדצמבר 2014
בניין רבין, חדר 2001

9:00	Menahem Ben-Sasson Greetings
	Daniel R. Schwartz Opening remarks
9:15	Gil Sagi Logic and Form
9:45	Gabriel Citron God and Religiosity beyond Metaphysics
10:15	Yosefa Raz Weak Prophecy and the Invention of the Biblical Sublime
10:45	Ofri Ilany Shem, Ham and the Aryan Race: The Table of Nations and the Genesis of Modern Ethnography*
11:15	Break
11:30	David Sclar Piety and Polemic in the Writing and Publication of <i>Mesilat Yescharim</i>
12:00	Judith Weiss Structure in the Chaos: A Reappraisal of Guillaume Postel's Thought*
12:30	Ilona Steimann 'Das es dasselb puch sey': Taking a Jewry-Oath in Fifteenth-Century Nuremberg
13:00	Michael Shenkar The Epic of <i>Farāmarz</i> in the Panjikent Paintings*

* In Hebrew

9:00	מנחם בן-ששון ברכות
	דניאל שוורץ דברי פתיחה
9:15	גיל שגיא לוגיקה וצורה*
9:45	גבריאל סיטרון אלוהים ודתיות מעבר למטפיזיקה*
10:15	יוספה רז נבואה חלשה והמצאת הנשגב המקראי*
10:45	עפרי אילני שם, חם והגזע הארי: לוח העמים וראשית האתנוגרפיה המודרנית
11:15	הפסקה
11:30	דוד סקלר חסידות ופולמוס – על חיבורו ופרסומו של ספר מסילת ישרים*
12:00	יהודית וייס מבנה בכאוס – חשיבה מחודשת על הגותו של גיום פוסטל
12:30	אילונה שטיימן 'Das es dasselb puch sey': טקס השבועה של היהודים בנירנברג במאה החמש-עשרה*
13:00	מיכאל שנקר האפוס של פראמרז בציורי הקיר מפנג'יקנט
	* באנגלית

האפוס של פראמרז בציורי הקיר מפנג'יקנט

ציורי קיר שנתגלו בעיר הסוגדית פנג'יקנט (טג'יקיסטן המודרנית), שלרוב מתוארכים למחצית הראשונה של המאה השמינית לספירה, הם הציורים הקדומים ביותר של האפוס האיראני. המפורסמים שבהם הם ללא ספק ציורי הקיר מ"חדר רוסטם" המתארים סצנות מעלילותיו של רוסטם – הגיבור הלאומי של איראן. מספר ציורים נוספים מפנג'יקנט זוהו אף הם כמתארים אפוסים הוראיים, אך נושאייהם וקשריהם האפשריים לאפוסים איראניים, כפי שנשתמרו בספרות הפרסית הקלאסית, נשארו בלתי ידועים.

אני מציע כי אחד מציורי הקיר מפנג'יקנט מתאר סצנות מתוך אפוס שהוקדש לפראמרז, בנו של רוסטם. מעשי הגבורה והרפתקאותיו של פראמרז מופרים לנו בעיקר משני חיבורים הידועים תחת השמות "פראמרזנאמה ארוך" ו"פראמרזנאמה קצר", שנכתבו בפרסית חדשה במאות ה-11-12. אם הצעתי נכונה, אפשר להסיק שהאפוסים המאוחרים, שלא זכו עד כה להתייחסות בקרב חוקרי איראן הקדם-אסלאמית, עשויים לשמר חומרים שמקורם בתקופה הקדם-אסלאמית.

מיכאל שנקר

מיכאל שנקר למד ארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים. עבודת הדוקטור שלו, שאושרה בשנת 2013, עסקה באיקונוגרפיה אנתרופומורפית של אלוהויות בעולם האיראני הקדם-אסלאמי. בשנה שעברה הוא היה עמית מחקר והוראה בקולז' דה פראנס בפריז, והשנה הוא מלגאי של קרן פון הומבולדט במחלקה האירואסיאתית של המכון הארכיאולוגי הגרמני בברלין. הצעת המחקר שלו למנדל סכוליון מתמקדת בייצוגים ותפיסות של מלכות באיראן ומרכז אסיה בתקופה הקדם-אסלאמית.

'Das es dasselb puch sey':

טקס השבועה של היהודים בנירנברג במאה החמש-עשרה

"אז היהודי נשבע בשבועה זו ואומר: זה אותו הספר" – במילים אלה מתואר טקס השבועה של היהודים בבית הדין הנוצרי במהדורה המודפסת של רפורמת החוק בנירנברג מ-1484. לפי כללי החוק, ספר הכולל את עשרת הדברות, שהיהודי הנשבע היה חייב לאשר את אמתותו, שיחק תפקיד מרכזי בטקס. ספר זה, עליו נשבעו היהודים, הוגדר במקורות קדומים יותר כ"תורה" או לעיתים כ"תלמוד", אולם טיבו המלא אינו מבואר. הדוגמא היחידה של ספר מסוג זה, שהתגלה לאחרונה ועד כה לא נדון במחקר, הנו כתב-יד הכולל חומש עם נוסח השבועה מנירנברג מן המאה החמש-עשרה. בהרצאתי אדון באופיו של כתב-יד זה ובאיכויות המחייבות של השבועה הניתנת עליו, כפי שהדבר הצטייר בעיני יהודים ונוצרים כאחד. על סמך ניתוח פרטני של נוסח השבועה ושל הסממנים הלא-מילוליים בחומש זה, אנסה לשחזר את טקס השבועה, את משתתפיו, את החלל בו התקיים הטקס, ואת תפקידו של החומש במכלול זה. מרכיבי הטקס, כמו גם נוסח השבועה יחד עם גרסאותיה האחרות שנוסחו בשלבים השונים של רפורמת החוק בנירנברג מעידים, כפי שאראה, על היחסים בין העיר לבין תושביה היהודים ערב הגירוש של שנת 1499.

אילונה שטיימן

אילונה שטיימן למדה תולדות האמנות (בדגש על כתבי-יד עבריים) ומדעי הדתות באוניברסיטה העברית. עבודת הדוקטור שלה, "ספרים – יש להם גורל משלהם": ספרים עבריים מאוספו של הרטמן שדל, שהוגשה בסתיו 2014, עקבה אחר גורלם של הספרים העבריים בספרייתו של שדל החל מרגע הפקתם בקהילות אשכנז ועד קליטתם באוסף של שדל והפיכתם בידיו מחפץ יהודי לחפץ נוצרי. כיום היא מרצה אורחת באוניברסיטת מינכן. הצעת המחקר שלה למנדל סכוליון מתמקדת בהפקת כתבי-יד עבריים על ידי הבראיסטים נוצרים במרחב הגרמני של סוף המאה החמש-עשרה ותחילת המאה השש-עשרה, לפני שמהדורות הבראיסטיות מודפסות של טקסטים עבריים הופיעו בשוק הספרים האירופאי.

מבנה בכאוס - חשיבה מחודשת על הגותו של גיום פוסטל

מבין המלומדים הנוצרים שעסקו בקבלה היהודית בתקופת הרנסנס בולטת דמותו של המזרחן והמיסטיקאי הצרפתי גיום פוסטל (1510-1581) כמחבר פורה ומקורי ביותר. המונוגראפיות שחיבר פוסטל, וכן פירושיו לחיבורים רבניים וקבליים מרכזיים, פורשים בפני הקורא כתיבה עשירה ורחבת יריעה העוסקת בנושאים שונים תוך שהיא נשענת על מערכות מושגיות מגוונות ביותר.

חוקרים רבים עסקו בסיפור חייו המרתק של פוסטל, בקטלוג ופרסום של חלק מכתביו ובחשיפת תעודות היסטוריות השופכות אור על קשריו האינטלקטואליים. בניגוד לכך, חלק קטן יחסית מן המחקר עוסק בתכני הגותו של פוסטל. בין הסיבות העיקריות לכך יש למנות את סגנון הכתיבה הייחודי של פוסטל, שהנו אסוציאטיבי וקשה להבנה, עד כי כתביו נדמים לעתים כבליל בלתי קוהרנטי השואב משיטות מושגיות רבות מדי שהזיקה ביניהן רופפת.

על רקע זה, אציג בהרצאתי הצעה לתיאור שיטתו של פוסטל, ניתוחה והבנתה. הצעתי מאפשרת לארגן את התיאורים ההטרוגניים השונים שבכתבים אלה לכדי מבנה רעיוני קוהרנטי באופן יחסי. כמו כן, הצעה זו מעניקה לקורא מפתח בעזרתו ניתן לפענח את הטרימינולוגיה המגוונת שבכתבי פוסטל ולהתמצא בכתיבתו הסבוכה.

יהודית וייס

יהודית וייס למדה מחשבת ישראל ומוסיקולוגיה באוניברסיטה העברית, וסיימה דוקטורט כעמיתת קרייטמן באוניברסיטת בן גוריון בשנת תשע"ג. מחקריה עוסקים בקבלה היהודית בימי הביניים ובעיסוק הנוצרי בקבלה ברנסנס. עבודת הדוקטור שלה הוקדשה לתרגום הזוהר הלטיני המוער מאת גיום פוסטל (1510-1581). עם סיום הדוקטורט השתלמה כעמיתת רוטשילד לבתר-דוקטור בפריס, שם חקרה כתבי יד לטיניים נוצריים העוסקים בקבלה. כיום היא ממשיכה במחקרה בקבלה הנוצרית והיהודית כעמיתת לידי דייוויס באוניברסיטה העברית. הצעת המחקר שלה למנדל סכוליון עוסקת בשאלת זהות המסורות הקבליות המשוקעות בכתבי הנוצרים הקבליים, היקפן ואופן עיבודן הייחודי.

חסידות ופולמוס - על חיבורו ופרסומו של ספר מסילת ישרים

משה חיים לוצאטו (1707-1746; פדובה, אמסטרדם, עכו) חיבר ספרים מפורסמים בתחום המיסטיקה, מוסר, תלמוד, רטוריקה, דקדוק, שירה ודרמה. חיבוריו זכו להדפסות רבות יותר ולתפוצה רבה יותר מאלה של כמעט כל דמות יהודית אחרת בראשית העת העתיקה, והחוקרים מייחסים לו השפעה על ההשכלה, החסידות ותנועת המוסר. אולם בימי חייו, כאשר עמד בראש חבורה של מקובלים, רבנים רבים בכל קצות אירופה חששו שכוונתו להחיש את הגאולה שיקפה שבתאות, ולכן ביקשו לדכא את פעילותו באמצעות חרמות נגדו והשמדת כתביו המיסטיים.

על אף העובדה שחוקרים ממקצועות שונים הרבו לעסוק ברמח"ל וביצירותיו, טרם הוקדש מחקר לשאלה, כיצד הפך מרב מודרן ומוחרם לאובייקט של אהבה וייראת-כבוד. בהרצאה זו אחקור את חיבורה ואת הוצאתה לאור של יצירתו הידועה ביותר, חיבור המוסר מסילת ישרים. הספר נדפס בעקבות הפולמוס שאילץ אותו להגר מפדובה לאמסטרדם ותפקד כמניפסט אדוק, אוטוביוגרפי למחצה, שבאמצעותו התפלמס עם הממסד הרבני. על סמך כתב-היד המקורי של הספר ששרד במוסקווה (כ"י גינצבורג 1206), השונה במידה ניכרת מנוסח הדפוס, אמקם את החיבור בהקשר של המאה ה-18 שכלל חסידות איטלקית, הקהילה היהודית ותרבות הדפוס באמסטרדם, ומחלוקות של רבנים בעניין נושאי לימוד ודרכי ההתבטאות הדתית.

דוד סקלר

דוד סקלר סיים תואר שני בהיסטוריה יהודית מודרנית באוניברסיטת ישיבה ודוקטורט בהיסטוריה ב-City University בניו יורק. הדיסרטציה שלו, הנה ביוגרפיה חברתית ודתית של רב רב-פנים ושנוי במחלוקת בראשית העת החדשה. כעת, כעמית בתר-דוקטורט במרכז למדעי היהדות של אוניברסיטת טורנטו, סקלר ממשיך לחקור את רמח"ל, כשהוא מתמקד בחסידותו וביטויה הדתיים, בהבחנה העמומה אצלו שבין הלאומיות של כלל ישראל ומקומן של קהילות שונות, באימוץ דמויות היסטוריות כחלק מעיצוב זהות מודרנית, ובתולדות הספר העברי. במנדל סכוליון מקווה סקלר להתחקות אחר דמותו של רמח"ל כמי שנקלט "כגיבור" בקרב קבוצות יהודיות שונות במאה התשע-עשרה ולנתח כיצד נפרדה דרכה של מורשתו מסיפור חייו.

נבואה חלשה והמצאת הנשגב המקראי

יוספה רז

יוספה רז היא בוגרת החוג לספרות אנגלית ותוכנית אמירים באוניברסיטה העברית. היא המשיכה משם לתואר שני בספרות אנגלית באוניברסיטת קליפורניה, דיוויס, ודוקטורט בלימודי יהדות באוניברסיטת קליפורניה, ברקלי, בו התמקדה בנבואה המקראית והתקבלותה בתקופה המודרנית. בשנתיים האחרונות היא פוסט-דוקטורנטית באוניברסיטת טורונטו. הצעת המחקר שלה למנדל סכוליון מפתחת את עבודתה על חולשה וכישלון בנבואה המקראית ובוחנת את דמותה של רחל בנבואת ירמיהו והבניית קבר רחל כמוקד לעלייה לרגל.

נבואות המקרא מתיימרות לייצג את המסר האלוהי בטון סמכותי, ולהציג את ההיסטוריה כנרטיב רציף וצודק. עם זאת, כאשר אנו ניגשים לקרוא אותם, הטקסטים מלאים בגמגומים, פסוקים סתומים, וכישלונות נבואיים. בנוסף, העריכה המקראית של הנבואה משקפת לעתים קרובות ניסיון להפוך נבואה קשה ומייאשת לנבואה של גאולה ועוצמה. המאבק הנסתר הזה בין חולשה לעוצמה משתכפל ברגעי מפתח בהתקבלות המקרא בתקופה המודרנית. המחקר שלי בוחן את ההבניה של הכוח הנבואי והבקעים בו, ביחסי הגומלין בין התנ"ך, ביקורת המקרא, ועולם השירה.

בסדרת הרצאות פורצות דרך, רוברט לות' (פרשן, איש כנסייה ופוליטיקאי אנגלי בן המאה ה-18) הניח את יסודות חקר התנ"ך כספרות וגילה, ובמובנים רבים המציא, את רעיון השירה המקראית. באמצעות ניתוח היסודות הצורניים של הטקסט, הקדים לות' לזהות את הנבואה כשירה. המפעל הפרשני של לות' תרם לעיצוב התפיסה הרומנטית של המשורר כנביא עבור בלייק, הלדרלין, ויטמן, פושקין, ביאליק, ורבים אחרים. לות' התמקד בספר ישעיהו, שייצג עבורו את פסגת ההישגים האסתטיים של המקרא, הנשגב המקראי. ברם, כפיית רעיון "היוצר הגאון" על הטקסט הרב-שכבתי דוחקת סוגיות תאולוגיות טורדניות כמו גם התפרצויות של התלהבות (enthusiasm) נבואית באנגליה. בהרצאתי אדון בפרשנות של לות' להקדשת ישעיהו לנבואה, ובקשר הגורדי שנוצר בציווי לנביא להשמין את לב העם כדי שלא ישמע את הקריאה לתשובה (ישעיהו 10).

עפרי אילני

עפרי אילני למד היסטוריה ופילוסופיה באוניברסיטת תל אביב והשלים שם את עבודת הדוקטורט שלו, שכותרתה "החיפוש אחר העם העברי: חקר התנ"ך בנאורות הגרמנית". המחקר בוחן את מקומו של המודל העברי בהתהוות התרבות הלאומית הגרמנית. כיום הוא עמית פוסט-דוקטורט באוניברסיטת הומבולדט בברלין. הצעת המחקר שלו למנדל סכוליון עוסקת בכתיבה אודות הכנענים מהמאה ה-17 ועד המאה ה-20.

שם, חם והגזע הארי: לוח העמים וראשית

האתנוגרפיה המודרנית

הדיכטומיה בין השמים לארים התפתחה במחשבה האירופית של המאה ה-19. פילולוגים, בלשנים ואוריינטליסטים תיארו את השמים, שמקורם במזרח הקרוב, ואת הארים, שמקורם בהודו או בפרס, כשתי מסורות או שושלות נבדלות שמוצאן במזרח, אך עומדות ביסוד התרבות המערבית. הם טענו לקיומו של ניגוד גורלי בין שני גזעים אלו, שמקורותיו בשחר ההיסטוריה.

עם זאת, המושג "שמי" הופיע לראשונה בטקסטים אתנוגרפיים ובלשניים כבר בשנות השמונים של המאה ה-18 – כמעט חצי מאה לפני הופעת המושג "ארי". בהרצאה אעקוב אחרי התהוות המושג "שמי", מקורותיו הטרומ-מודרניים, וההנגדה בינו לבין קבוצות אנושיות אחרות. עד לאמצע המאה ה-19, מושג זה היה קשור באופן הדוק למסורת התנ"כית, ובעיקר ללוח העמים בבראשית י', שנחשב אז עדיין למקור העיקרי המתעד את משפחות האדם המקוריות. בתוך המסגרת ההיסטורית הזו, מילאה תפקיד גם משפחה אנושית שלישית: החמים, שכללו את המצרים, הכנענים והעמים האפריקאים.

בכתביהם של מלומדים במפנה המאה ה-18, תואר דווקא המאבק בין השמים לחמים כמערכה המכריעה של ראשית ההיסטוריה האנושית. ניגוד זה הוטען במשמעויות מגוונות, הנוגעות להתהוות התפישות המודרניות בדבר דת, תרבות ואופי לאומי. רק בהדרגה נדחקו החמים מהתמונה לטובת קבוצה אנושית חדשה – הארים או ההודו-אירופים. בד בבד השתנה גם דיוקנם של השמים: מ"נושאי האמונה האמתית" במאבק נגד החמים עובדי האלילים, הפכו השמים להתגלמות הנחשלות והפנאטיות.

גיל שגיא

גיל שגיא השלימה תואר בוגר במתמטיקה ופילוסופיה, ותואר שני ודוקטורט בפילוסופיה, באוניברסיטה העברית. במהלך הדוקטורט היא ביקרה כדרך קבע בפריקט המחקר "יסודות הנביעה הלוגית" באוניברסיטת סנט אנדרוז, ומשנת 2013 היא עמיתת מחקר במרכז לפילוסופיה מתמטית במינכן. מעסיקים אותה נושאים בפילוסופיה של הלוגיקה והקשר ביניהם לפילוסופיה של הלשון ולפילוסופיה של המתמטיקה. במרכז הצעת המחקר שלה למנדל סכוליון עומד הקשר בין לוגיקה פורמלית לשפה טבעית, והשאלה באיזו מידה נאות השימוש בתורות מתמטיות כגון תורת המודלים להנהרת המושג הפילוסופי של נביעה לוגית.

לוגיקה וצורה

הלוגיקה טומנת בחובה הבטחה: ניתן להסיק טענות מסוימות מטענות אחרות באופן בטוח לחלוטין על בסיס צורתן בלבד. המסורת הלוגית מתמקדת בתקפות פורמלית, כאשר הדוגמא הפרדיגמטית לטיעון תקף הנה:

כל היוונים הם בני אדם

כל בני האדם הם בני תמותה

לכן, כל היוונים הם בני תמותה

לפי הגישה המקובלת, חלק מהמילים בטיעון מהוות את צורתן – אלו הן המילים הלוגיות, כגון "כל" ו"הם". אנו קובעים (מקבעים) את צורת הטיעון על מנת לבדוק את תקפותו. חלק ניכר מהספרות העכשווית עוסק במציאת קריטריונים למונחים לוגיים, לאותן המילים המהוות את צורת הטיעון. אולם מעט מדי נאמר לגבי מה זה בעצם לקבוע את צורת הטיעון. שאלה זו נוקבת במיוחד בהקשר של תורת המודלים, תורה מתמטית המשמשת להנהרת מושגים בלוגיקה באופן פורמלי ומדויק. תורות לוגיות קודמות השתמשו בשיטת ההצבה כדי לבדוק תקפות: מתבוננים בכל ההצבות האפשריות של מילים לא-לוגיות בטיעון, כאשר המילים הלוגיות הן אלו שמשאירים במקומן – וכך הן "קבועות". אולם תורת המודלים מותירה את הטיעונים על כנם, ומשתמשת במרחב של מודלים כדי לפרשם מחדש וכך לבדוק את תקפותם. תפקיד המילים הלוגיות כמילים הקבועות בטיעון דורש הסבר. בהרצאה אציע הגדרה למילים קבועות בתורת המודלים אשר לה ביסוס פילוסופי. אראה שכך ניתן לקשור את תורת המודלים למוטיבציה הבסיסית של הלוגיקה. עוד אדון בהשלכות הפילוסופיות של ההגדרה המוצעת. לבסוף, אקשור את תוצאות המחקר לדיון העכשווי במונחים לוגיים.

גבריאל סיטרון

גבריאל סיטרון למד פילוסופיה ב-College London University ובאוכספורד; עבודת הדוקטור שלו הוקדשה לאופיו ולמשמעותו של "messiness" באמונות ואמירות דתיות. מאז, כעמית מחקר באוכספורד

ובייל, הוא עוסק ב"תיאולוגיה שלילית" (apophaticism) – עמדה תיאולוגית רדיקלית הטוענת, שהאלוהים חורג מכל מושג, לרבות אפילו המושג "הוויה". הצעת המחקר שלו למנדל סכוליון מוקדשת לרב-גוניות של מושגי האלוהים בפילוסופיה היהודית, ובמיוחד לשאלה: כיצד יכלו מספר קטן של רכיבים יסודיים לחולל מגוון כה רחב של הבנות של האלוהי?

אלוהים ודתיות מעבר למטפיזיקה

תורת "התיאולוגיה השלילית" (apophaticism) הנה הטענה הרדיקלית שהאלוהים חורג מעבר לכל מושג, לרבות "הוויה", והדבקים בתורה זו מסיקים אפוא את המסקנה ההגיונית, שהשם היחיד של האל שאינו שגוי הנו "אין". כך לדוגמה, דוד בן אברהם הלבן כתב במאה הי"ג שהאל "נקרא 'אין', ברוך הוא וברוך שמו". בהרצאתי אבקש להבהיר את הפרדוקס: כיצד יכולים אפופטיציסטים לטעון שהם מאמינים באמת באלוהים, אם לדעתם האלוהים אינו אלא אין?

גישתי לשאלה זו נסמכת על התופעה שאנשים, בין אם הם תיאיסטים ובין אם הם אתיאיסטים, נוהגים לעתים, באופן ספונטאני, להתחנן לישועה ברגעי משבר ולהביע רגשי תודה ברגעי ישועה. נראה אפוא, שיש לבני האדם – ולא משנה מהי המטפיזיקה שבה הם דבקים – נטייה לפנות החוצה, גם כאשר אין שום דבר שאליו הם פונים. תחילה אציע שתופעה זו מאפשרת לנו להבין את הדתיות האפופטית, ואחר כך אראה, שאפשר להשתמש במילה "אלוהים" כמו שמשתמשים בכינוי "it" במשפטים כגון "It is raining": יש לה תפקיד תחבירי בלבד, והיא אינה מתייחסת לישות ממשית. באופן זה יכולים אפופטיציסטים לדבר על האלוהים כנמען של תחינתם וכמושע שיש להודות לו, מבלי להתחייב לקיומה של ישות מטפיזית.

כך, מתוך מבט על דתיות כאינטנציונאליות ללא מושא, ועל "אלוהים" כשם עצם "דמה" (dummy noun), אטען שתורת "התיאולוגיה השלילית" עשויה להיות קוהרנטית: תפיסה של אלוהים ודתיות שמעבר למטפיזיקה.

ברוכים הבאים למרתון

מועמדים למלגות מנדל לשנים תשע"ז-תשע"ח, חברי מרכז מנדל סכוליון ותוכניות אחרות בפקולטה, תלמידי מחקר ומורים.

אנחנו מתכנסים בתאריך היסטורי המסמן יציאה לאופקים חדשים. האופק האחד הוא מרתון התשעים: מרתון שלא הגיע לסופו ואנחנו עדיין רצים בו. כוונתי לכך, שאנו מציינים בימים אלה תשעים שנים לייסוד המכון למדעי היהדות, כיום המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל. היה זה המכון הראשון באוניברסיטה והוא נפתח בחנוכה תרפ"ה, ב-22.12.1924, בדיוק לפני תשעים שנה, חודשים ספורים לפני פתיחתה הרשמית של האוניברסיטה העברית בירושלים, אִם האוניברסיטאות בישראל. ואילו האופק האחר הוא "בן יומנו" - המחזור החדש שלכם, מלגאי מנדל, יפעל בבניין החדש, בניין בית הספר ע"ש ג'ק, ג'וזף ומורטון מנדל ללימודים מתקדמים במדעי הרוח. אתם תהיו הדיירים הראשונים בבניין החדש וחלק ממסגרת פקולטת חדשה זו.

בית הספר משמש מסגרת-על בפקולטה למדעי הרוח של האוניברסיטה העברית, ובו פועלים תלמידים/ות מצטיינים/ות לתואר מוסמך ודוקטורט כנהוג ב-graduate schools שהוקמו באוניברסיטאות המתוקנות שבעולם. הם יעבדו לצדכם, מלגאי מנדל, חוקרים/ות בשלב בתר-דוקטורט, ולצד חוקרים/ות בכירים/ות, בסביבת עבודה משותפת, ידידותית ומפרה מבחינה אינטלקטואלית. בית הספר יכשיר את דור החוקרים הבא ויהווה את חוד החנית של קהילה אקדמית פעילה ותוססת בפקולטה למדעי הרוח, וכך תרים את קרנם של מדעי הרוח באוניברסיטה העברית, בחברה הישראלית ובעולם. הפעילות תתנהל במסגרות רב-תחומיות ורב-גילאיות, וזאת בפרקי זמן ממושכים באופן יחסי - שנתיים ללימודי מוסמך, שלוש-ארבע שנים לדוקטורט וכן לפוסט-דוקטורט. יש כאן פוטנציאל גדול ואנו מצפים מכם, ומאחלים לכם, שתשכילו לתרום לו, ולהפיק ממנו, ככל שאפשר.

הצירוף של "מרתון" ו"סכוליון" מעביר אותנו לעולם של יוון הקדומה - חברה ותרבות שהיו למופת לדורות. רמת הזיקה לתרבות היוונית הייתה לסמל לפתיחות או להסתגרות, לרוחב דעת או לצמצומה, לבחינה ביקורתית של העולמות הסובבים או לקבלת מרות וסמכות.

תודה למלווים הרבים והנאמנים של המהלכים לבחירת המועמדים למלגות מנדל; תודה לקרן מנדל על נדיבות ושותפות רבת-שנים והישגים; וברכת הצלחה לכל המתחרים.

פרופ' מנחם בן-ששון

על אודות המרכז

סכוליון - כיום: מנדל סכוליון - הוקם ביוזמת נשיאה לשעבר של האוניברסיטה העברית, פרופ' מנחם מגידור, ובסיועה הנדיב של קרן מנדל מקליבלנד, אוהיו. מקום מושבו בבניין רבין למדעי היהדות, והוא החל לפעול בשנת תשס"ג; בקרוב יעבור לבנין מנדל החדש. מטרתו המקורית של המרכז הייתה לעודד נתיבי מחקר רב-תחומיים אשר יעמידו את לימודי היהדות במרכז השיח התרבותי המתנהל בארץ ובעולם, וגם לבסס את מעמדה של האוניברסיטה העברית כגורם מוביל בחקר היהדות. החל בשנת תשע"ב הורחב המנדט של המרכז והוא מוקדש כעת לכל התחומים והמקצועות של מדעי הרוח. השאיפה היא ליצור קהילה אקדמית רב-גילאית ורב-תחומית חיה ותוססת, שתשכיל לקיים בין כתליה שיח ושיג פורה, פתוח וידידותי. לפיכך תנאי להצטרפות למרכז מנדל סכוליון היא נכונות לבצע את העבודה המחקרית בבניין מנדל באופן שיבטיח נוכחות קבועה של חוקרים.

רשימת חברי הוועדה האקדמית תשע"ה

מתוקף תפקידיהם:

פרופ' מנחם בן-ששון - נשיא האוניברסיטה העברית

פרופ' אשר כהן - רקטור האוניברסיטה העברית

פרופ' דרור ורמן - דיקן הפקולטה למדעי הרוח

פרופ' ישראל יובל - ראש ביה"ס ע"ש ג'ק, ג'וזף ומורטון מנדל ללימודים מתקדמים במדעי הרוח

פרופ' עודד עיר-שי - ראש המכון למדעי היהדות

פרופ' דניאל שוורץ - ראש מרכז מנדל סכוליון

חברים מהפקולטה למדעי הרוח של האוניברסיטה העברית:

פרופ' אנה בלפר-כהן (ארכיאולוגיה)

פרופ' יפעת וייס (היסטוריה והיסטוריה של עם ישראל)

פרופ' אדווין סרוסי (מוסיקולוגיה)

פרופ' קרל פוזי (פילוסופיה)

פרופ' אילנה פרדס (ספרות)

חברים ממוסדות אחרים:

פרופ' ז'ודית אולשובי-שלנגר (סורבון)

פרופ' פיטר מילר (בארד קולג')

בית-ספר ג'ק, ג'וזף ומורטון מנדל
ללימודים מתקדמים במדעי הרוח

האוניברסיטה העברית בירושלים
הפקולטה למדעי הרוח

מנדל סכולין
מרכז למחקר רב תחומי
במדעי הרוח והיהדות

תקצירים

מרתון תשע"ה

הרצאות המועמדים הסופיים למלגות מנדל לשנים תשע"ו-תשע"ח